

Productie van (roodbakkende) potten in 17de eeuw Rotterdam

(Enkele archivalische gegevens)

Colofon

Auteur: Jan van Oostveen
Foto's: Jan van Oostveen
Versie: 1.0
Datum: April 2014
Formaat: A4 (breedte – hoogte: 21 - 29,7 cm)
Publicatienr: 207

J.P. van Oostveen
e-mail: kleipijp@xs4all.nl
Website: <http://kleipijp.home.xs4all.nl/>

Versie	Reden uitgifte
1.0	Initiële versie

Voorpagina: Prent met het interieur van een pottenbakker. Chodowiecki, 1774.

© 2014, Jan van Oostveen, Tiel.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder de schriftelijke toestemming van de auteur.

No part of this edition may be reproduced in any form by print, photocopy, microfilm or any other means, without written permission of the author.

Inhoudsopgave

Colofon	2
Inhoudsopgave	3
Inleiding	4
Rotterdamse Pottenbakkers	5
Bierhaven	5
Delftse vaart	5
Glashaven (nz)	5
Hoogstraat, De Roosencrans	6
Hoogstraat, De omgekeerde pot / De Teerketel	7
Katshoek, Het land van beloften	9
Leuvehaven / Nieuwe hoofd (bij de kruidmolen)	9
Rubroeck	10
Scheepmakershaven, De drie potten	10
Pottenbakkersknechten	11
Pottenbakkers van buiten Rotterdam	12
Amsterdam	12
Delft	12
Den Briel	12
Dordrecht	12
Gorinchem	13
Leiden	13
Londen	13
Schiedam	13
Schoonhoven	13
Sommelsdijk	13
Zierikzee	13
Literatuur	14
Noten	15

Inleiding

Bij het zoeken naar gegevens over 17de eeuwse tabakspijpenmakers of textielabrikanten / textielhandelaren worden ook gegevens over andere nijverheden in de Rotterdamse notariële archieven aangetroffen. Zo ook over de productie van roodbakkende potten in de stad Rotterdam. Alhoewel over deze nijverheid meerdere artikelen/websites (zie literatuurlijst) beschikbaar zijn, ontbreekt het in deze publicaties vaak aan een verwijzing naar de primaire bronnen. Daarnaast zijn er diverse nieuwe gegevens gevonden. Reden te meer om de gegevens per pottenbakker uit te werken en in deze rapportage vast te leggen waarbij de scope van de rapportage zoals de titel van deze rapportage al aangeeft, tot de 17de eeuw beperkt is.

Rotterdamse Pottenbakkers

Bij het archiefonderzoek zijn diverse Rotterdamse pottenbakkers aangetroffen. De pottenbakkers zijn op straatnaam alfabetisch geordend.

Bierhaven

In het jaar 1662¹ wordt door Jan Jansz 't Lam een vijftal panden aan de Bierhaven aangekocht. Drie van de panden liggen aan de Bierhaven. Twee panden liggen verder op het terrein. Ongetwijfeld vanwege deze aankoop benoemen Jan Jansz en zijn vrouw Marritge Fransdr elkaar tot erfgenaam.² Vanaf 1665 is 't Lam geoorloofd om op deze locatie potten te bakken.³ Hij mag echter geen teerstooft plaatsen en het is hem tevens verboden om hout te drogen in de panden aan de Bierhaven. Geld heeft Jan Jansz 't Lam geleend van Dirck Harmansz van Culemborg.⁴ In 1669⁵ laten Jan Jansz en zijn vrouw Marritge Frandr een nieuw testament opstellen. In het jaar 1686 wordt de pottenbakkerij verkocht aan de kuiper Daniel Haagdoorn.⁶

Delftse vaart

De pottenbakkerij aan de Delftse vaart is rond het jaar 1600 opgericht. Eigenaar is Joost Hendricksz de Munck die nadat zijn pottenbakkerij op de Westwagenstraat door de bestuurders was afgekeurd en onklaar was gemaakt, een nieuwe locatie zocht.⁷ In de 17de eeuwse notariële akten wordt Joost in 1603 voor het eerst genoemd.⁸ Op dat moment blijkt hij getrouwd te zijn met Aeryaentgen Jans. In het jaar 1608 wordt zijn naam in een drietal notariële akten genoemd. Alle drie deze akten handelen over het heffen van belasting in Rotterdam.⁹ De pottenbakkerij is gelegen naast de lakenververij 'De Blauwe Hand'.¹⁰

In de tweede helft van de jaren twintig¹¹ wordt de uit Oosterhout afkomstige Arien Cornelis Goetheer als pottenbakker op de Delftse vaart genoemd. Mogelijk huurde hij deze pottenbakkerij in deze periode van Joost Hendricksz.

Eind 1632 wordt de pottenbakkerij door Joost Hendricksz voor 2 jaar¹² verhuurd aan Stoffel Stoffelz. In 1636 verhuurt de weduwe Joost Hendricksz de pottenbakkerij aan Joost Florisz Pronck voor een periode van 4 jaar tegen een

bedrag van 130 gulden per jaar.¹³ Joost heeft deze huurperiode waarschijnlijk niet vol gemaakt. In mei 1639 geeft de weduwe Joost Hendricksz de opdracht aan notaris Arnout van Hofflant om de pottenbakkerij namens haar te verkopen.¹⁴

Glashaven (nz)

De pottenbakkerij in de Glashaven is in het midden van het jaar 1640¹⁵ opgericht door Arien Cornelisz Goetheer (zie tevens pottenbakkerij op de Delftse vaart) en Andries Hendricks Holsgraaf. Hiervoor kopen zij¹⁶ een erf met opstal van de keurmeester Hendrick Jansz. Andries Hendricksz wordt voor 1/3 deel eigenaar en Arien Cornelisz wordt voor het resterende deel. Beide personen gaan ter plaatse wonen. Afgesproken wordt dat hun erven worden gescheiden door een gang en een muur. Over deze scheiding ontstaat in 1641¹⁷ een discussie en leidt er toe dat de scheidingsmuur in 1642¹⁸ door Pieter Barnier wordt gemetseld. Helemaal lekker zat het niet tussen Andries Hendricksz en Arien Cornelis Goetheer. In 1643 wordt de kroesemaker Andries Hendricksz namelijk beschuldigd van overspel met de vrouw van Arien Cornelisz. Interessant daarbij is dat de pottenmakers die werkzaam waren bij Arien Cornelisz in de akte genoemd worden: Maerten Pietersz (59 jaar), Sebastiaan Jansz Graumans (26 jaar) en Huibrecht Ariensz (23 jaar).¹⁹

In het jaar 1646²⁰ heeft Arien wederom een geschil over een scheidingsmuur. In dit geval met zijn buurman Pieter Woutersz Kerff. Afgesproken wordt dat de scheidingsmuur gemeen wordt en dat de goot door Pieter wordt onderhouden. Arien krijgt hiervoor een bedrag van 18 gulden.

Het lijkt er op dat op het einde van het jaar 1647 Arien ziek is geworden. Zeker is dat hij en zijn vrouw Maertge Gillis op dat moment een testament opstellen.²¹ Nauwelijks 4 maanden later blijkt Arien overleden te zijn.²² Zijn vrouw sluit dan namelijk een contract af met de schipper Barent Jacobsz Vroom. Het betreft levering van pot- en panaarde door Barent aan Maertge Gillis uit Bodegraven. Naast continuering van het bedrijf middels de aanvoer van de benodigde aarde moest zij ook voogden voor haar kinderen en eventuele opvolging/continuering voor het bedrijf vastleggen. Zowel haar buurman/commercieel partner Andries Hendricksz Holsgraaf als haar potterbakkersknecht Sebastiaan Jansz Graumans worden hiervoor aangesteld.²³

Als in 1652²⁴ ook Maertge Gillis is overleden wordt de pottenbakkerij voor 4 jaar verhuurd aan Jan Jansz 't Lam (geboren in of rondom het jaar 1621²⁵). De huurprijs van deze pottenbakkerij bedraagt 250 gulden per jaar. Daarnaast moet de nieuwe huurder de kinderen van Maertge en Arien – Cornelia en Pauwels Ariensz – onderhouden voor 124 gulden per jaar. Zowel in 1660²⁶ als in het jaar 1662²⁷ wordt Jan Jansz in een notariële akte als pottenbakker genoemd. Aangenomen wordt dat hij op dat moment nog op de Glashaven woonachtig en werkzaam was. Vanaf 1665²⁸ zou Crispijn Ariensz Goetheer de nieuwe eigenaar van deze pottenbakkerij zijn geworden. Hierna volgen de eigenaren elkaar snel op. Vanaf 1669 is Hendrick Holsgraaf de nieuwe eigenaar, omstreeks 1675²⁹ is dit Adriaan van Gulick en vanaf 1687³⁰ zijn weduwe: Ingetje Hoepstock. Nadat Ingetje in 1691 is overleden komt deze pottenbakkerij tot het jaar 1695 in handen van een volgende generatie Holsgraaf. Na 1695 is dit pand niet meer als pottenbakkerij gebruikt.

Hoogstraat, De Roosencrans

Pottenbakkerij De Roosencrans is reeds in de 16de eeuw opgericht.³¹ Binnen het kader van dit onderzoek (17de eeuw) wordt de geschiedenis van deze pottenbakkerij in het begin van de 17de eeuw opgepakt. Op dat moment is de pottenbakkerij in handen van een compagnie die bestaat uit een drietal personen: Hendrick Laurensz (van Werens³²), Joost Laurensz en Anthonis Laurensz (van Werens). De onderlinge familieband van deze compagnieschap is hecht. Zo zijn Hendrick en Anthonis broers.³³ Daarnaast is Joost getrouwd met de zus van Hendrick en Anthonis.³⁴ Nadat Anthonis is overleden wordt zijn weduwe, Martina Pieterdr van Cruijskerken, in het jaar 1602 voor een bedrag van 575 gulden door haar voormalige zwagers, uitgekocht.³⁵ Martina treedt daarna in het huwelijk met de schipper Jacob Gillisz die op de zuidzijde van de Nieuwehaven woonachtig was. De compagnie van pottenbakkerij De Roosencrans wordt daarbij gecontinueerd door de zwagers Hendrick Laurensz en Joost Laurensz. Mogelijk door het wegvallen van Anthonis wordt in 1603 een pottenbakkersgezel voor de periode van 1 jaar aangenomen. Het betreft de uit Oosterhout afkomstige Jan Adriaensz. Jan bedingt hierbij een vooruitbetaling van 20 gulden. Daarnaast krijgt hij voor elke dag dat hij in dienst is, 7

stuivers betaald.³⁶ Bijna 3 maanden na de aanneming van Jan Adriaensz lijkt er een ruzie te zijn ontstaan tussen de eigenaren van de compagnie. Dit leidt er toe dat er allereerst een akte wordt opgesteld waarbij de compagnie wordt ontbonden.³⁷ Nog dezelfde dag wordt deze akte doorgehaald en wordt een nieuwe akte opgesteld waaruit blijkt dat de compagnie gecontinueerd wordt.³⁸ Toch heeft deze compagnie niet lang stand gehouden. Op 28 januari 1604³⁹ wordt namelijk een nieuwe compagnie voor De Roosencrans opgericht. Deelnemers in deze compagnie zijn de twee pottenbakkers Hendrick Laurensz en Dirck Willemsz (Nobel) naast de (financiële) participanten Joost Laurensz, Hendrick Willemsz Nobel, Gleyne Blauvoet, Jan Quien en Cornelis Jansz. Net zoals een jaar hiervoor wordt ook nu weer een pottenbakkersleerling aangenomen. In dit geval Isaac Joosten uit Vlaanderen.⁴⁰

Een jaar later in 1605, worden de laatste zaken tussen Hendrick Laurensz (pottenmaker) en Joost Laurensz (koopman op dat moment) afgehandeld. Dit naar aanleiding van het overlijden van Anthonis Laurensz en het compagnieschap dat zij met hun drieën inzake 'potmaecken, want stoven en teeren' hadden.⁴¹ Hoe lang Hendrick Laurensz als pottenmaker werkzaam is geweest, is onduidelijk. Het lijkt er op dat hij rond het jaar 1608⁴² niet meer als dusdanig werkzaam was. In dat jaar zal Dirck Willemsz (Nobel), geboren rond 1568,⁴³ zelfstandig als pottenbakker in De Roosencrans werkzaam zijn geweest. Dirck Willemsz (Nobel) was gehuwd met Floortgen Cornelisdr.⁴⁴ Een enkele keer wordt uit de notariële akten informatie verkregen over het personeel van Dirck Willemsz. Zo blijken er in 1621⁴⁵ tenminste 3 pottenbakkersknechten bij hem werkzaam te zijn. Het zijn Eduard Adriaensz die overigens in Amsterdam in hechtenis is genomen, Jan Jansz Leus (45 jaar) en Adam Jansz Struyck (39 jaar). Reeds voordat Dirck Willemsz in augustus 1628⁴⁶ is overleden, wordt zijn zoon Willem Dircksz, geboren rondom 1603,⁴⁷ de nieuwe meester pottenbakker in De Roosencrans. Dit is ook de periode dat in Rotterdam de discussie ontstaat of er niet genoeg pottenbakkerijen zijn.⁴⁸ De Rotterdamse regeerders besluiten dat het aantal pottenbakkerijen gelimiteerd moet worden. Pottenbakkerij 'De Roosencrans' en de hierna te bespreken pottenbakkerij 'De omgekeerde pot' zullen echter geen last ondervinden van de

voorgestelde limitering. Intussen is Willem Dircksz in 1636⁴⁹ voor de helft eigenaar geworden van de Roosencrans. De andere helft is in handen van de weduwe van Dirck Willemsz. Zoals we wel meer in notariële akten tegen komen zien we dat Willem Dircksz zijn handen niet los had zitten. Zo zou hij bij een vechtpartij tot twee keer toe een mes hebben getrokken.⁵⁰

Naast het bakken van potten heeft Willem Dircksz zich ook bezig gehouden met de handel in potlood (loodglazuur). Zo werd potlood betrokken van een handelaar uit Tiel en verkocht aan pottenbakkers in Zierikzee⁵¹ (Mattheus Huybrechtsz), Gorinchem⁵² (Teunis Govertsz) en waarschijnlijk voor een soortgelijke schuld in Den Briel⁵³ (Theunis Andriesz).

Uit het jaar 1642 is weer een leerling akte bekend. Het handelt over de aanstelling van Jacob Gerrits Dammers van Mechelen voor de periode van 1 jaar. Hiervoor ontvangt Dammers 14 stuivers en per week 1 Rijksdaalder.⁵⁴ Een vergelijkbare akte maar dan uit het jaar 1645 is terug gevonden.⁵⁵ In dit geval handelt het om de Gouwenaar Godschalck Franz Palmboom die voor 2 jaar in dienst treedt als draaier bij Willem Dircksz Nobel. Als verdienste krijgt hij 1 gulden per werkdag, 135 gulden voorloon en 25 gulden per jaar als handgeld.

Een jaar later is Willem Dircksz een van de compagnons die samen met Middelsburgse medestanders afspraken maken over blok- en potlood.⁵⁶ Twee jaar hierna, het is dan inmiddels het jaar 1648, is Willem Dircksz overleden.⁵⁷

De pottenbakkerij van Willem Dircksz is op 21 september 1646 verkocht.⁵⁸ Nieuwe eigenaar van deze pottenbakkerij is een compagnie van drie personen: Samuel van der Laenen, Hendrick Panzer en de voormalige tegelbakker Gerrit Muijser.⁵⁹ Gerrit Muijser is naar alle waarschijnlijkheid de bedrijfsvoerder van deze drie geweest. In 1647⁶⁰ wordt door hem een draaier (Schalck Franz Palmboom) voor de periode van twee jaar aangenomen. Waarschijnlijk is dit dezelfde draaier als die in 1645 bij Nobel in dienst is getreden. Feitelijk zien we dus dat Palmboom zijn contract continueert. Voor het eerste jaar ontvangt hij dezelfde vergoedingen als die hij in 1645 met Nobel had afgesproken. Het tweede jaar daarentegen krijgt hij nog steeds 1 gulden per werkdag. Het voorloon wordt echter verhoogd van 135 naar 150 gulden en het handgeld van 25 naar 30 gulden. Of na afloop van dit tweede contract

nogmaals een contractverlenging heeft plaats gevonden is onduidelijk. Wel lijkt het er op dat Palmboom in 1657 niet meer in deze pottenbakkerij werkzaam was omdat in een akte van dat jaar de namen van Jan Pieters (61 jaar), Phillips Guillaems (31 jaar), en Leendert Joosten (23 jaar) worden genoemd.⁶¹ Jan Pieters⁶² lijkt daarbij de meest ervaren draaier die voorheen in de pottenbakkerij op het Nieuwe Hoofd heeft gewerkt.⁶³ Opvallend is dat de naam van Jan Roos in deze opsomming niet wordt genoemd. Dit omdat hij in 1656 nog een contract voor zes jaar met Gerrit was aangegaan waarbij hij tevens had toegezegd om de Engelse leerling Jan Matthiasse in het vak op te leiden.⁶⁴ Daarnaast zal in deze pottenbakkerij de draaier Cornelis Joppen Caen werkzaam zijn geweest.⁶⁵

In 1650⁶⁶ koopt Gerrit Muijser, Samuel van der Laenen en de weduwe van Hendrick Panzer uit. Deze pottenbakkerij was tenminste gespecialiseerd in de productie van roodbakend aardewerk voor de suikerindustrie.⁶⁷

De Pottenbakkerij De Roosencrans is in het begin van de 18de eeuw opgeheven.⁶⁸

Hoogstraat, De omgekeerde pot / De Teerketel

Pottenbakkerij 'De omgekeerde pot' welke gelegen was aan de zuidzijde van de Hoogstraat tegenover het gasthuis, is opgericht rond het midden van de 16de eeuw.⁶⁹ In het begin van de 17de eeuw is deze pottenbakkerij in handen van Cornelis Jansz Uytenhoeck⁷⁰ en later na zijn overlijden ook Cornelis Jansz Block genoemd.⁷¹ Cornelis Jansz is in of rond het jaar 1567 geboren.⁷² Samen met de pottenbakkerij De Roosencrans en de pottenbakkerij van Teunis Jansz zal de pottenbakkerij 'De omgekeerde pot' tot de belangrijkste Rotterdamse pottenbakkerijen van het eerste decennium van de 17de eeuw gerekend moeten worden.⁷³ In 1613 laat Cornelis Jansz samen met zijn vrouw Machtelt Jansdr een testament opstellen. Uit dit testament blijkt dat zij op dat moment vier kinderen hebben.⁷⁴ Drie jaar later wordt wederom een notariële akte opgesteld.⁷⁵ Cornelis Jansz vond het blijkbaar noodzakelijk om vast te laten leggen dat hij van onbesproken gedrag was. Hij liet dit bevestigen door zijn collega pottenbakker Dirck Willemsz van De Roosencrans. In juni 1620⁷⁶ wordt Cornelis benoemd tot een van de erfgenamen van de Philipsgen Jorisdr (weduwe

van Claes Amensz) die op de Kalverstraat woonachtig was.

Vanaf het midden van de jaren twintig neemt het aantal notariële akten waarin Cornelis wordt genoemd, sterk toe. Cornelis Jansz Uytenhoek loopt rond het midden van de jaren twintig tegen de 60 jaar aan. In 1624⁷⁷ blijkt Cornelis nog steeds getrouwd te zijn met Machtelt Jansdr. In dat jaar wordt vastgelegd dat na overlijden van langstlevende, de pottenbakkerij door hun zoon Seger Cornelisz voor de somma van 4000 gulden mag worden over genomen. Tevens wordt in deze akte vermeld dat de pottenbakkerij gelegen is op de Hoogstraat en uitkomt op het Groenendael. Belendend wonen op dat moment Hans Rosemarij en Lambrecht Dircxz Potuyt. In 1625 wordt een notariële akte met vergelijkbare inhoud opgesteld.⁷⁸ In het jaar 1639⁷⁹ wordt het eerder tussen Cornelis en Magtelt opgestelde testament vernietigd. Als erfgenamen wordt de langstlevende genoemd. Daarnaast worden onder andere bijzondere voorzieningen voor hun (overleden) kinderen getroffen.

In hetzelfde jaar 1624⁸⁰ blijkt Cornelis tevens voogd te zijn van de 'onmondige' kinderen van wijlen Isaack Cornelisz die van beroep schoenmaker was. Dit is overigens niet de enige keer dat Cornelis als voogd wordt genoemd. Ook uit een akte van het jaar 1626⁸¹ kan opgemaakt worden dat hij de voogd is van de nagelaten kinderen van Philips Bartelsz en Lijsbeth Louwen.

Het zijn ook de jaren waarin we meermalen zien dat onroerende goederen door Cornelis worden aangekocht. Cornelis Jansz koopt in 1626⁸² een pand achter het verbrande klooster van Paulus Jansz en in waarschijnlijk hetzelfde pand, aan de noordzijde van de Kipstraat,⁸³ wordt nog datzelfde jaar aan hem over gedragen. Dit pand aan de Kipstraat is in het jaar 1634⁸⁴ maar ook in het jaar 1639⁸⁵ nog in zijn bezit. In 1636⁸⁶ koopt Cornelis voor de somma van 900 gulden een pand in de Hoofdsteege en in 1639⁸⁷ verhuurt Cornelis Jansz een pand in de Rijstuin aan de Engelsman Francois Holly. Dit pand aan de Rijstuin wordt in 1642 door Machtelt Jans verkocht waaruit opgemaakt kan worden dat dit in het bezit moet zijn geweest van Cornelis Jansz Uytenhoeck.⁸⁸

Maar ook de kinderen van Cornelis en Magtelt komen er in deze periode niet slecht vanaf. Zo worden zij bijvoorbeeld door de varende⁸⁹ Jacob Gerritsz benoemd tot zijn erfgenamen⁹⁰ en

worden zij ook als mede erfgenamen van hun Schiedamse tante genoemd.⁹¹

Een enkele keer komen we via de notariële archieven iets meer te weten over wie er in de pottenbakkerij werkzaam was. Zo is in de periode 1638-1640 de Leidenaar Carel Pietersz als knecht in 'De Verkeerde Pot' werkzaam geweest.⁹²

Uiteraard ontbreken geschillen niet waarin Cornelis Jansz wordt genoemd. Zo heeft Cornelis in het jaar 1631 een geschil met de kruidenier Rijck Adriaensz die gaat over een scheiding tussen twee tuinen.⁹³ Dit geschil blijft tot ver in de jaren veertig⁹⁴, Cornelis is dan inmiddels al lang overleden, duren en allerlei arbiters komen er aan te pas om deze erf scheiding kwestie tot een goed eind te brengen. In het jaar 1636 legt hij vast dat zijn belangen in Delft behartigd worden door de Delftse notaris Andries Bogaert.⁹⁵

Tussen oktober en december 1640⁹⁶ zal Cornelis Jansz Uytenhoeck zijn overleden. Zijn weduwe (Machteltge Jans weduwe van Cornelis Jansz van Uytenhoeck) stelt in 1641⁹⁷ een nieuw testament op. Als erfgenamen benoemt zij haar kinderen Cornelis Cornelisz en Annetge Cornelisdr. Dit testament wordt in 1642 herzien.⁹⁸ In een acte⁹⁹ van november 1644 worden Cornelis en Annetge voor het eerst als Cornelis Cornelisz Block en Annetge Cornelisdr Block, kinderen van wijlen Cornelis Jans, pottenbakker, en wijlen Machteltge Jans, hun ouders, genoemd. Een jaar later¹⁰⁰ wordt Cornelis Cornelisz Block als pottenbakker genoemd. Blijkbaar is hij zijn vader in de pottenbakkerij opgevolgd. Lang heeft dit in ieder geval niet geduurd. In 1646 wordt door loting Crijn Andriesz Warnaertsz, echtgenoot van Annetge Cornseliz Block,¹⁰¹ de nieuwe eigenaar.¹⁰¹ Randvoorwaardelijk om de pottenbakkerij met erf in (volledig) eigendom te krijgen is dat Crijn onder andere een bedrag van 6250 gulden aan Cornelis Cornelisz Block zal uitkeren.¹⁰² In 1647 benoemen Crijn en Annetge elkaar tot wederzijdse erfgenamen.¹⁰³ In 1653¹⁰⁴ wordt een nieuw testament opgemaakt. Interessant daarbij is om te zien wat er in dit testament wordt beschreven. Zo blijkt een schip in het bezit van dit echtpaar te zijn waarop Joris Gerrits uit Delfshaven vaart. Daarnaast blijkt er een zerk te zijn waarop 'de verkeerde Pot' is uitgehouwen. Als onroerend goed wordt genoemd een tweetal huizen buiten de Delftse Ketelpoort, een tuin buiten de Oostpoort en uiteraard de

pottenbakkerij. Vermeldenswaardig is dat in de boedel ook gesproken wordt over gedrukte boeken.

Het pand dat Cornelis Jansz op de Kipstraat in 1626 had gekocht samen met een pand in Delft (buiten de Ketelpoort) worden in 1651¹⁰⁵ door Cornelis en zijn zwager Crijn, verdeeld. Via loting wordt Crijn de eigenaar van het pand in Delft en Cornelis de eigenaar van het pand op de Kipstraat.

Een enkele keer komen we bij deze eigenaar meer te weten wie werkzaam was in de pottenbakkerij. Zo blijken in het jaar 1657 de volgende pottenbakkersknechten bij Annetge en Crijn – pottenbakkerij De Teerketel genoemd – werkzaam te zijn geweest: Gillis Carelsz (32 jaar), Jan Jansz Maes (22 jaar) en Cornelis Jansz van Kaem (22 jaar).¹⁰⁶ In het jaar 1660 blijkt voor ongeveer 9 maanden Lambert Lambertusz (30 jaar) als knecht in De teerketel werkzaam te zijn geweest.¹⁰⁷ Uit de wijziging van de naam van 'De omgekeerde Pot' naar de 'De Teerketel' kan opgemaakt worden dat het accent is verlegd van potten draaien naar teren en stoven van touwen.

Het huwelijk tussen Annetge en Crijn moet weinig gelukkig zijn geweest. Dit leidde er zelfs toe dat Crijn zijn vrouw Annetge met een mes bedreigde,¹⁰⁸ zijn vrouw opsloot (deur met touw afgesloten),¹⁰⁹ van diefstal (10.000 gulden) beschuldigde,¹¹⁰ uitschold en mishandelde.¹¹¹ Uiteindelijk leidde dit tot een zaak van Annetge tegen haar man Crijn¹¹² en ontbinding van het huwelijk.¹¹³

De scheiding tussen Annetge en Crijn lijkt ook de aanleiding te zijn om de pottenbakkerij/teerderij die inmiddels 'De Teerketel' genoemd wordt, te verkopen. Nieuwe eigenaar vanaf 1662 is Laurens Kuwick¹¹⁴ die getrouwd was met Trijntje Ariens.¹¹⁵

Met Pinksteren 1668¹¹⁶ gaat het mis. Er breekt brand uit in de 'De Teerketel' waarschijnlijk bij het stoven van hoofdtouwen ten behoeve van de Oost-Indische compagnie (kamer Rotterdam).¹¹⁷

Als oorzaak wordt onachtzaamheid genoemd omdat de ketel tijdens het gebruik, lek was.¹¹⁸

Deze brand lijkt de reden van het einde van de pottenbakkerij, teer- en stoverij van Kuwick te zijn geweest.

Katshoek, Het land van beloften

De vroegste vermelding van een pottenbakker die woonachtig is 'Buiten de Hofpoort' aan de Rotte is van het jaar 1608.¹¹⁹ De pottenbakker Jan Adamsz blijkt op dat moment op deze locatie woonachtig te zijn. Nadere gegevens over deze pottenbakker ontbreken.

In 1643¹²⁰ wordt door Joost Florisz Pronck, de pottenbakker die eerder op de Delftsevaart werkzaam en woonachtig was, een pand genaamd 'Het land van beloften' voor de somma van 3000 gulden aangekocht. Voor de aankoop van de pottenbakkerij heeft Joost Florisz van diverse personen geld geleend.¹²¹ Nog voordat de pottenbakkerij wordt gebouwd wordt protest door omwonenden ingediend. De bouw wordt 6 weken opgeschort maar uiteindelijk toch voltooid.¹²² Joost heeft deze pottenbakkerij tot aan zijn overlijden¹²³ in zijn bezit gehad. Nieuwe eigenaar is Michiel Gerritsz Bundervoet die deze pottenbakkerij direct voor 6 aaneengesloten jaren aan Egbert Michielsz Touw verhuurt.¹²⁴ Vijf jaar later¹²⁵ (1655) wonen Egbert en zijn vrouw Annetge Servaetdr op de Hoogstraat. Onduidelijk is of zij op dat moment nog steeds huurder van de pottenbakkerij op de Katshoek zijn. Van beroep is Egbert op dat moment, 1655, pottenbakker. Een notariële akte van het jaar 1668,¹²⁶ Michiel Gerritsz Bundervoet is dan reeds overleden, suggereert dat Egbert Touw op deze locatie onafgebroken vanaf 1650 tot tenminste 1668 werkzaam is geweest. Daarnaast is er een notariële akte gevonden waaruit blijkt dat Touw reeds in 1638¹²⁷ als pottenbakker werkzaam was. Onduidelijk is of Touw op dat moment zelfstandig was.

In 1670 wordt de pottenbakkerij verkocht aan de kruidenier Johan Ponsman.¹²⁸

Leuehaven / Nieuwe hoofd (bij de kruidmolen)

Reeds voor het jaar 1628 heeft op de Leuehaven een pottenbakkerij en teerstoverij gestaan. In dat jaar¹²⁹ verkoopt Thielman Cannes en zijn vrouw Janneke le Couffle een potterij en stoverij aan de oostzijde van de Leuehaven. Hillebrand is overleden in 1639.¹³⁰ Zijn weduwe, Hillegont Tholings verhuurt in 1641 de pottenbakkerij met woning erachter en houten loods ernaast aan Michel Gerritsz Bundervoet.¹³¹ Bekend is dat Bundervoet het vak heeft geleerd

in De Roosencrans.¹³² Interessant aan de akte uit 1641 is dat als getuige de pottenbakker (Se)Bastiaen Jansz Graumans wordt genoemd. Deze pottenbakker zou enkele jaren later werkzaam zijn in de pottenbakkerij aan de Glashaven. Bundervoet (geboren in of rond het jaar 1607) op zijn beurt continueerde zijn werkzaamheden tot tenminste 1650 op de Leuvehaven. In dat jaar stelt hij gezamenlijk met zijn vrouw Cathalijna Jans een testament op en wordt in deze akte vermeld dat hij en zijn vrouw woonachtig waren op deze locatie.¹³³ Ook na de dood van Michiel¹³⁴ blijkt zijn weduwe op de Leuvehaven woonachtig te blijven.¹³⁵

Rubroeck

Theunis Jansz was net zoals de hiervoor besproken Joost Hendricksz op het einde van de 16de eeuw werkzaam op de Westwagenstraat. Een jaar nadat Joost Hendricksz de Munck deze locatie verliet moest ook de uit Oosterhout afkomstige Theunis Jansz zijn pottenbakkerslocatie aan de Westwagenstraat verlaten.¹³⁶ Theunis startte een nieuwe pottenbakkerij buiten het Hofpoortje in het Ambacht van Rubroeck aan de zuidzijde van de Rotte ter hoogte van de (lange)brug.¹³⁷ Deze pottenbakker heeft dit bedrijf tot aan zijn dood in 1622,¹³⁸ hij zal toen ongeveer 67 jaar oud zijn geweest,¹³⁹ gecontinueerd. De pottenbakkerij van Theunis Jansz wordt in 1623 verkocht.¹⁴⁰

Na de dood van Theunis Jansz wordt de pottenbakkerij gecontinueerd door de eveneens uit Oosterhout¹⁴¹ afkomstige Wouter Cornelisz.¹⁴² Tot aan zijn dood in 1633¹⁴³ is Wouter Cornelisz hier woonachtig en werkzaam geweest. Zijn weduwe blijft op deze locatie wonen en wordt in de periode 1640-1644 in diverse notariële akten genoemd. Er zijn geen aanwijzingen dat na 1633 op deze locatie nog potten zijn geproduceerd. De pottenbakkerij wordt in 1636 verkocht.¹⁴⁴

Scheepmakershaven, De drie potten

In 1622 krijgt de Goudse pottenbakkersknecht Cornelis Gerrits, ruzie met zijn Goudse baas Cornelis Hendricks.¹⁴⁵ Dit is de aanleiding voor Cornelis om naar Rotterdam te vertrekken en daar als zelfstandig pottenbakker op de Scheepmakershaven in pottenbakkerij 'De drie potten' verder te gaan. De eerste Rotterdamse vermelding van de pottenbakker Cornelis Gerrits,

is van het jaar 1631¹⁴⁶ wanneer Cornelis en zijn vrouw Hester Claesdr tot wettig erfgenaam van een varende soldaat worden benoemd. Zowel in een akte van 1646¹⁴⁷ als in een akte van 1648¹⁴⁸ wordt deze pottenbakker nog een keertje genoemd. Vermeldingen na 1648 van deze pottenbakkerij zijn (vooralsnog) niet bekend.

Pottenbakkersknechten

In de notariële archieven worden ook een aantal pottenbakkers genoemd waarvan vermoed wordt dat zij als pottenbakkersknecht bij een vooralsnog onbekende pottenbakkerij, werkzaam zijn geweest. Het betreft de volgende vermeldingen:

Jaar	Maand	Dag	Naam	Notaris	Inv. Nr.	Aktenr. / Blz
1593	3	5	Loesten, Christoffel	Symonsz, Jacob	4	52/90
1602	2	1	Siapes, Allert	Symonsz, Jacob	8	53/163
1603	10	13	Jansz, Pieter	Symonsz, Jacob	10	29/79
1608	6	1	Jansz, Claes	Duyfhuysen, Jacob	47	16/26
1610	9	21	Joostz, Christoffel	Jacobsz, Willem	54	40/76
1619	11	30	Jansz, Aert	Symonsz, Jacob	22	63/177
1626	8	22	Jansz, Aert	Jacobsz, Willem	64	13/35
1627	5	20	Huygensz, Huyg	Aller, Jan van Az	79	115/426
			Kater, Adriaen			
1627	8	1	Cornelisz	Wagensvelt, Arnout	132	92/221
1627	8	27	Jansz, Aert	Jacobsz, Willem	65	104/330
1630	1	29	Pietersz, Steven	Hagen, Nicolaas van de	120	41/86
1630	5	31	Cornelisz, Aldert	Duyfhuysen, Jacob jr	190	207/317
1630	8	4	Huygensz, Huyg	Aller, Jan van Az	92	435/716
1630	12	11	Pietersz, Steven	Hagen, Nicolaas van de	120	6/12
1631	3	4	Pietersz, Steven	Hagen, Nicolaas van de	120	71/151
1631	5	28	Jansz, Pieter	Jacobsz, Willem	68	202/721
1631	9	12	Cornelisz, Wouter	Jacobsz, Willem	69	42/163
1631	10	16	Hendricxz, Mathijs	Duyfhuysen, Jacob	42	114/181
1633	4	27	Andriesz, Daniel	Hout, Gerrit van der	302	53/105
1633	6	1	Andriesz, Daniel	Kieboom, Adriaan	149	587/975
1636	1	28	Gerrebrantsz, Claes	Wagensvelt, Arnout	145	68/124
1636	1	31	Claesz, Thomas	Duyfhuysen, Jacob jr	248	51/93
1636	11	24	Pietersz, Maerten	Graeff, Arent van der	324	281/700
1637	9	2	Struijck, Adam Jansz	Hout, Gerrit van der	301	28/73
1638	12	3	Jansz, Andries	Duyfhuysen, Jacob jr	198	170/251
1639	10	20	Cornelisz, Coen	Wagensvelt, Arnout	145	212/425
1642	3	14	Jansz, Pieter	Hofflant, Arnout	263	239/364
1642	10	23	Joosten, Joost	Delphius, Jacobus	391	139/206
1647	4	14	Gorisz, Cornelis	Woutersz, Vitus Mustelius	499	293/367
1650	8	6	Elinckx, Michiel	Duyfhuysen, Jacob jr	246	146/220

Pottenbakkers van buiten Rotterdam

In een aantal 17de eeuwse Rotterdamse notariële akten worden pottenbakkers van buiten deze stad genoemd. Akten die handelen over de volgende pottenbakkers zijn daarbij gevonden:

Amsterdam

In een akte van november 1633¹⁴⁹ wordt de Amsterdamse pottenbakker Corstiaen Jansz genoemd. De akte gaat over een contract voor de knecht Joost Joosten voor de periode van 2 jaar beginnende 1 mei 1634. Voor iedere werkdag wordt 1 gulden uitbetaald. Daarnaast wordt 100 gulden per jaar uitgekeerd. Voor dit laatste heeft Corstiaen Jansz alvast vijf Rijksdaalders Joost Joosten betaald. Joost Joosten komt echter niet opdagen en betaalt de vijf voorgeschoten Rijksdaalders terug. Dit is waarschijnlijk dezelfde Joost Joosten die in 1640 op de Scheepmakershaven werkzaam was.¹⁵⁰

Delft

De Delftse pottenbakker Pieter Mertenssen wordt in akte van september 1622¹⁵¹ genoemd. De akte handelt over de verkoop van een cusingbrief door onder andere deze pottenbakker in opdracht van de in Colchester woonachtige koopman Michiel de Haen. Pieter Mertenssen was vanaf 1618 op de zuidzijde van de Gasthuislaan woonachtig.¹⁵²

Den Briel

In de Rotterdamse notariële archieven zijn twee namen terug gevonden van pottenbakkers uit Den Briel. Het betreft Rookus Sybrantsz en Theunis Andriesz. Uit de akten blijkt dat de pottenbakker Rookus Sybrantsz voor juni 1640¹⁵³ is overleden. De andere pottenbakker, Theunis Andriesz, blijkt in 1646 in deze plaats werkzaam en woonachtig te zijn.¹⁵⁴

Onderzoek in het archief van Brielle heeft aangetoond dat er in de eerste helft van de 17de eeuw de volgende twee pottenbakkerijen in deze stad waren.

Botterslop, Coppedaens

De pottenbakkerij Coppedaens(huis) was gevestigd op de Botterslop met een schuurtje op

het havenkant op 's-Heren erf. De pottenbakkerij was reeds in de 16de eeuw opgericht. Rond de eeuwwisseling is deze pottenbakkerij in het bezit van Jan Stoffelsz. Nadat Jan is overleden wordt de pottenbakkerij verkocht aan Aren Cornelisz.¹⁵⁵ Het lijkt er op dat kort daarna Jacobus de Breuck de nieuwe eigenaar wordt van de Coppedaens en de bijbehorende schuur met gereedschappen. Vanaf 1615¹⁵⁶ is Douwe Bastiaensz de nieuwe eigenaar van de pottenbakkerij. Mogelijk is dit dezelfde pottenbakker die enkele jaren later met deze pottenbakkerij in verband wordt gebracht: Douwe Fredericksz.¹⁵⁷ Tot aan het midden van de jaren dertig is Douwe Fredericksz de pottenbakker die hier woonachtig en werkzaam is. Vanaf 1637¹⁵⁸ is Thonis Andriesz de nieuwe eigenaar. Mogelijk wordt hij opgevolgd door Andries Andriesz die in 1670 als pottenbakker in Brielle wordt genoemd.¹⁵⁹

Slagveld (oostzijde haven)

Op de Oostzijde van de haven over de Kaaibrug op het Slagveld nabij de papiermolen was een pottenbakkerij en vanaf de late jaren twintig ook een teerderij gevestigd. Deze pottenbakkerij en Teerderij was sinds het begin van de 17de eeuw in het bezit van Rochus Symonsz.¹⁶⁰ In 1628 werden de twee woonhuizen met een pottenbakkerij begrensd door een chirurgijn (zuidzijde) en een bierwerker (noordzijde).¹⁶¹ De bierwerken woont op het erf van de voormalige papiermolen. Rond de jaren dertig zal Rochus overleden zijn. Bekend is dat hij meerdere kinderen naliet waarbij de jongste, Simon, in 1623 (doop 16 mei 1623) geboren is. Na de dood van Rochus wordt het bedrijf gecontinueerd door Coenraet Douwes.¹⁶² Aangezien Coenraet niet aan zijn verplichtingen kon voldoen wordt de pottenbakkerij uiteindelijk in 1636 aan Jan Cornelis van Galen verkocht.¹⁶³

Dordrecht

In een drietal notariële akten wordt een tweetal Dordtse pottenbakkers genoemd. Allereerst is dit Jan Jansz de Haens die zowel in het jaar 1608¹⁶⁴ als in het jaar 1628¹⁶⁵ als Dordtse pottenbakker wordt genoemd. De Haens lijkt een Rotterdamse herkomst te hebben en zodoende heeft hij nog steeds nauwe contacten met in Rotterdam werkzame pottenbakkers. Daarnaast wordt in een akte van het jaar 1628 de Dordtse pottenbakker Cornelis Pels genoemd.¹⁶⁶

Gorinchem

De Gorinchemse pottenbakker Teunis Govertsz wordt in een akte van februari 1634¹⁶⁷ genoemd. De akte handelt over een schuld die deze Gorinchemse pottenbakker had bij de Rotterdamse koopman/pottenmaker Willem Dircksz Nobel. Teunis was eigenaar van de pottenbakkerij 't Kasteel van Buuren.¹⁶⁸

Leiden

In een akte van april 1622¹⁶⁹ verklaart de Leidse pottenbakker Cornelis Jacobsz op verzoek van de Rotterdamse pottenbakker Wouter Cornelisz, dat de prijs voor een worp hoger is dan voorgaand jaar. Dit omdat de prijs voor turf en brandhout is gestegen. Het bedrijf van Cornelis Jacobsz was gelokaliseerd op de Langegracht-Binnenvestgracht.¹⁷⁰

Londen

In een notariële akte van het jaar 1590¹⁷¹ wordt de Londense pottenbakker Jacob Jansz genoemd om namens Lambrecht Barentsz openstaande vorderingen in Londen, te innen.

Schiedam

In een akte van 1650¹⁷² wordt de Schiedamse pottenbakker Jan Andriesz van der Hout genoemd. De akte handelt over een schuldbekentenis aan Adriaen van Cattenburch. Naast de pottenbakker Van der Hout is in deze stad rond het midden van de 17de eeuw zeker ook de zelfstandig pottenbakker Cornelisz van Vleuten¹⁷³ en Joost Joostz Springop¹⁷⁴ werkzaam geweest.

Schoonhoven

Een Schoonhovense pottenbakker wordt genoemd in een akte van 31 juli 1604.¹⁷⁵ Helaas komen we uit deze akte niet meer te weten dan dat zijn naam Jacobsz betreft. Waarschijnlijk betreft het de uit Rotterdam en op de Nieuwehaven werkzame pottenbakker Jacob Cornelis. Nadat brand in zijn Rotterdamse pottenbakkerij was uitgebroken is hij in 1597 een nieuwe pottenbakkerij in Schoonhoven gestart.¹⁷⁶

Sommelsdijk

In een akte van 1599¹⁷⁷ wordt de pottenbakster Gryetgen Henrixdr van Sommelsdijk genoemd.

Zierikzee

De laatste pottenbakker van buiten Rotterdam die is gevonden, is Mattheus Huybrechtsz. Het lood dat door hem in 1644¹⁷⁸ voor zijn potten werd gebruikt werd betrokken van de Rotterdamse koopman/pottenbakker Willem Dircksz Nobel.

Literatuur

Berge, H. van, R. van Dijk, A. van der Meulen, H. van der Meulen, S. Ostkamp, P. Smeele en M. Veen, 2003. In Gorcum gebakken. Gorinchem.

Meulen, A. van der en P. Smeele, 2012. De pottenbakkers van Gouda 1570-1940. Leiden.

Roodenburg, M-C, 1993. De Delftse pottenbakkersnering in de Gouden eeuw (1575-1675); de productie van rood pottengoed. Hilversum.

Websites

<http://collectie.museumrotterdam.nl/objecten/14854> bezocht 30 april 2014.

<http://collectie.museumrotterdam.nl/objecten/14959> bezocht 30 april 2014.